

Alguns comentaris entorn al ball del Xai Be d'Olot

Teresa Planagumà i Nogué

Una de les quatre antiguitats de Catalunya segons Joan Amades i també mossèn Pere Valls és el ball del Xai be d'Olot.

D'una antigor reconeguda, car es tenen dades que ja pel 1490, dit ball existia. Es parla dels "molsuts", mot que segons el diccionari Alcover-Moll vol dir que té molsa, abundant de matèria flonja, carnosa. Aquesta matèria flonja es referiria a la pell de xai, amb la qual els balladors anaven coberts.

Pels voltants de 1850, aquesta tradició deixà de fer-se i solament (que s'hagi trobat) queden els escrits de mossèn Pere Valls de finals de segle passat-principis d'aquest, i de Joan Amades en el seu voluminós anuari on hi queda constància d'aquest ball. Em sembla molt estrany, que d'una cosa titllada d'important per la seva renomnada antiguitat, no s'hagi trobat abundant informació escrita.

Mossèn Pere Valls, explica el Xai be:

"Una de les quatre antiguitats de Catalunya era el Xay Be d'Olot, el ball de la Post de Ripoll, el Cap de Bou de Martaró y la Patum de Berga. Consistia la d'Olot ó se formaba ab tres ó quatre copblers d'homes vestits ab una pell de bé al devant y una altre al darrera el cap cubert ab una baretina bermella de les mes llargues anomenades de tres (?) y al cap d'ellas penjaba un gran llas de cintas. Les posats en parelles y mig ajocats ballaban un ball semblan al ball dels bastons, anaban a ballar devant les cases principals á fi de recullir algun dineret.

Sortian al disapte y diumenge de Pasqua, en aquest dia anaban devant le profeso que sortia a set horas del matí

del convent dels caputjins, (com hara surt de l'iglesia del hospital) hasta l'iglesia del Carme acompanyan la Verge Desolada ja de Pasqua, per trobarse ab son fill que sortia a receber a sa St^a. Mare y aquesta li feya y fa encar tres reverencias, y un noyet vestit d'angelet posat sobre una decorada tambe li canta tres vegades acompanyat d'orquestra el Regina Geli Lebare. Tras de dites coplas seguian un   de criatures, alguns portan sarró y samarra, les quals quant el xay gros cridaba bée totas responian cridan lo mateix bé bé.

Entrada le profeso dins del Carmelitas y posats al mix del claustre se menjaban la mona que portaban a la ma o dintre'l sarró, entretan els frares los tiraben desde les finestres figues nous y avellanes qu'eran els dolsos d'aquells temps.

Una particularitat, quant les criatures anaban a confessar per la Cuaresma els confesors   a la posició que coneixian en ellas, a mas de penitencia en sacramental si era necessaria els donaban la penitencia d'una mona ab un, dos o tres ous que servian pel dia de Pasqua per anar al Xay Bé.

Aquestas eran unas ofrenas ó uns panets baxos y al cim se posaban els ous mitg enfonsats y enrexats ab trosos de la mateixa pasta.

Termina tan innocent espectacle després de l'instauració. La volgué restaurar en l'any 1844 y dura pochys anys sa continuació: faltaban els frares y les costums habien cambiat".

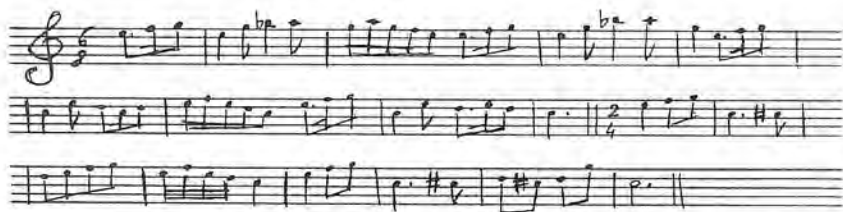
Tot el que se sap és que elballaven quatre homes vestits amb pells de xai, i que la dansa era una mena de ball de bastons. (Joan Amades afegeix en la seva versió que "els homes duien bastons a la mà. La dansa era un seguit de salts i consistia en fer diversos jocs i figures. Els balladors cridaven de tan en tan: xai be, xai be").

Per alguns, els balls de bastons tindrien un origen guerrer,

traslladant la seva procedència a l'Edat Mitjana com aprenentatge d'armes. En canvi en altres estudis etnogràfics, els bastons duts en algunes danses que pertanyen en el període de temps anyal hivern-primavera, es veuen aquests no com a símbol de guerra, ni de defensa sinò com un símbol per a demanar la fertilitat de la terra. Una fertilitat necessària per a seguir l'existència tan de plantes i animals com també de persones.

La vestimenta dels balladors era samarra i barretina, no anaven de cavallers ni nobles. Potser acabaria això de confirmar la no dansa guerrera del Xai be.

Així com la música està transcrita i ha arribat fins a nosaltres, la coreografia del ball si és que mai n'hi ha hagut, no ha estat així.

Partitura del ball del Xai be d'Olot, la melodia del qual figura en un quadern manuscrit de tonades populars de l'arxiu de l'organista de l'església de Sant Esteve.

Segons Joan Amades, la melodia era tocada amb flabiol per un cinquè personatge, vestit de bisbe.

Dita dansa acompanyava la processó del diumenge de Pasqua, coneguda també com la processó dels moliners o de l'encontre.

Amades escriu: "Algunes de les particularitats d'aquesta dansa, que sembla molt antiga, permeten de sospitar si en el seu origen pogués tenir relació amb algun costum referent a la mort del be destinat als àgapes pasquals. Les pells que duen els balladors, el crít de xai be !xai be! que llancen periòdicament a manera d'invocació, les ballades coincidint amb la vigília i el dia de Pasqua, el nom de bisbe aplicat al flabiolaire, són indicis que semblen donar peu a aquesta suposició."

Segurament estaria aquesta tradició relacionada, amb les festes pascorals que es celebraven en les zones ramaderes de l'Imperi Romà. Celebraven el trànsit de temps de l'hivern a la primavera, un temps terriblement delicat car assegurava la continuació de la vida en tots els seus aspectes. Encara en queden restes: els menjars tradicionals que es lliuraven i es lliuren a la mainada, tals com tortells, flaones, mones. Valeri Serra i Boldú, quan parla de les ofrenes pascorals, parla dels tortells com a la més genuïna representació, "per tal com els ingredients que entren en llur composició recorden les essències cloroses de les pascors primaverals: a més de la farina i ou, s'hi posa matafaluga i fins essència de roses."

Aquests menjars rituals, es troben circumscrits a tota la regió ausetana: Vic, Girona i Olot.

La figura de l'ou també és universalment coneguda simbolitzant el principi de l'Univers i de la Creació i potser vindria a ser un dels tants símbols que integren la cerimònia del naixement de la vida després del llarg hivern.

En tot el llarg del Pirineu, es coneixen tradicions de tipus ramader i el Xai be d'Olot, molt possiblement formaria part de tot el cerimonial pastorívol, que es celebrava en les diferents valls pirinenques, d'unes a les altres amb variants, però en totes elles es buscava la cosa comuna: la fertilitat de la ramada.

BIBLIOGRAFIA:

—Alcover-Moll, **Diccionari**, 1956.

—Amades Joan, **Anuari**, vol. 2, Editorial Salvat, any 1951.

—Roma Josefina, **Aragón y el Carnaval**, ed. Guara, any 1980.

—Serra i Boidú, Valeri **Arxiu de Tradicions Populars**, Any 1928.

—Valls Pere mossèn **Apunts varis d'Olot**, —Inèdit— Biblioteca Municipal d'Olot.

—Violant i Simorra, Ramon **El Pirineo Español**, ed. Plus Ultra, Madrid 1949.